

NOVÁ LITERATURA K TECHNICKÝM PAMÁTKÁM NA ÚZEMÍ SLOVENSKA

V uplynulých několika málo letech vyšly dvě publikace (respektive z nich je jeden sborník příspěvků) přinášející nové poznatky ke studiu technických památek na území Slovenska. Jde především o publikaci Ivety Zuskinové: Skanzeny, která vyšla v nakladatelství Dajama v Bratislavě v edici Kultúrne krásy Slovenska v roce 2008. Přináší přehled muzeí v přírodě na území Slovenska včetně těch, kde jsou převážně prezentovány technické památky různého typu – Banské muzeum v přírodě Banská Štiavnica (o něm autor referoval na HPVT 2008), dále Hornonitriansky bansky skanzen Cigel a Lesnický skanzen Čierny Balog – Vydrovo. Některé vesnické technické a hospodářské stavby i v nich instalovaná ojedinělá technická zařízení jsou rovněž prezentovány ve Slovenském polnohospodářském muzeu v Nitre a v Muzeu včelárstva v Kráľovej pri Senci.

Druhá publikace: Zborník Slovenského národného múzea v Martine, Etnografia 47, ročník C – 2006, je věnován příspěvkům, které prezentují aktualizovanou koncepci rozvoje Múzea slovenskej dediny v Martine (dále jen MSD). Z nich je problematice vesnických technických památek a to konkrétně hasičským zbrojnicím v Turci – věnován jeden příspěvek. Jak připomíná autor tohoto příspěvku Stanislav Horváth hasičské zbrojnice se ve sledovaném regionu objevují ke konci 19. století a tvoří v tomto období na vesnici svébytnou součást veřejných staveb. Stavebně vycházely hasičské zbrojnice z různých hospodářských staveb a použit byl tradiční stavební materiál. Skládaly se zpravidla z přízemní části užívané jako skladiště, na hřebenu střechy byla většinou umístěna věžička, která sloužila jako pozorovatelná, někdy v ní byl zavěšen i zvon. Pokud jde o jejich dokumentaci a odborný zájem na území Slovenska můžeme konstatovat, že dosud byl neobyčejně malý a k této problematice neexistuje téměř žádná odborná literatura. Jako jistého předchůdce hasičských zbrojnic můžeme, nejen ve sledované oblasti, považovat zvonice, jejichž zavedení souvisí s ohňovým patentem vydaným roku 1751 Marií Terezií (podobně jako v českých zemích). Impuls k výstavbě hasičských zbrojnic na Slovensku představovalo uherské vládní nařízení z roku 1888 o požární policii. Nejstarší hasičská zbrojnice podle písemných pramenů pochází z roku 1891 a dosud stojí v obci Borcová. Jde o patrový kamenný objekt, v patře s obíhající pavlačí, zakončený zvoničkou. Většina objektů hasičských zbrojnic vznikla na území sledovaného regionu Turiec na přelomu 19. a 20. století, kdy vznikaly v této části Slovenska Dobrovolné hasičské sbory. Hasičské zbrojnice se stavěly většinou uprostřed vesnice na obecních pozemcích. Pokud jde o typologii těchto objektů, které nebyly rovněž výrazně systematicky zkoumány na území českých zemí, uvádí autor nejjednodušší typ, který představuje objekt sloužící jen jako hasičská zbrojnice (bez strážnice umístěné zpravidla v patře) ve tvaru kolny pro úschovu vozů. Druhý typ představovaly kamenné či roubené patrové objekty věžovitěho tvaru (v obcích bez

kostela byl v nich umístěný zvon), oba dva tyto typy vycházejí přitom z místních stavebních tradic (použitý materiál a konstrukce). Tyto zvonice vznikaly zhruba do 30. let. 20. století. Hasičské zbrojnice zastupuje v MSD v Martině roubená patrová hasičská zbrojnice věžovitého tvaru s pavlačí (připomínající v českých zemích zejména roubené patrové špýchary) přenesená z obce Laskár a pocházející z roku 1898. Přízemí sloužilo pro úschovu malé ruční hasičské stříkačky a plátěných věder na vodu, patro pak plnilo funkci strážnice (byl zde zavěšen i zvon), v noci se zde na stráži střídali obyvatelé obce.

Ve výše uvedené publikaci autorky I. Zuskinové Skanzeny jsou rovněž zastoupena muzea, k jejímž stěžejním exponátům patří technické památky a to jak objekty, tak rovněž stroje a případně další zařízení. Je třeba konstatovat, že Národní zemědělské muzeum v Praze se svými detašovanými pracovišti (expozicemi) nemá prakticky venkovní expozici formou muzea v přírodě a rovněž některá odvětví zemědělské výroby a zpracování produktů, nejsou (co se týče budov a zařízení) v tomto muzeu zastoupena. Naopak Slovenské poľnohospodárske múzeum v Nitre má jako velmi atraktivní součást skanzenu úzkorozchodnou parní polní železnici z roku 1885 původně svázející úrodu pro potřebu velkostatku v Želiezovciach. U nás je provozován podobný typ úzkorozchodné železnice a to řepařská dráha v Sendražicích u Kolína (v roce 1895 tato dráha dosahovala délky přes 10 km).

Z dalších objektů v zemědělském muzeu v Nitře zasluží pozornost přízemní budova z režných cihel se sedlovou střechou sloužící jako čistička osiva, další zděná budova s valbovou střechou pracovala jako voštinářský záboj, představující ojedinělé zařízení na lisování včelího vosku. Tématicky souvisí s nitranským zemědělským muzeem rovněž Muzeum včelařství v Králové u Sence, patřící mezi největší muzea tohoto typu ve střední Evropě. Pouze pro doplnění sděluji, že podobné včelařské muzeum v přírodě není v současné době v ČR provozováno (dříve existovalo Včelařské muzeum v Rosicích u Brna). I když včelíny a zařízení spjaté s chovem včel v minulosti patří spíše mezi hospodářské stavby, za zmínku stojí v Králové rozhodně unikátní sbírka reliéfních a figurálních úlů. Toto muzeum v přírodě a další dvě, o kterých se budu následně zmiňovat nepatří mezi deset muzeí v přírodě (skanzenů) na území SR (sdružených v „Unii muzeí v přírodě na Slovensku“), nicméně jsou uváděny jako další slovenská muzea v přírodě. Ty reprezentuje jako hornické muzeum Hornonitrianský banský skanzen Cigel u Prievidze, zřízený ve stejnojmenném hnědouhelném dole, kde se dosud těží hnědé uhlí. Struktura expozic je podobná jako například v Hornickém muzeu Příbram, prohlídka dolu je spestřena rovněž důlním vláčkem a pěší podzemní prohlídková trasa měří necelých 600 m. Lesnický skanzen situovaný ve Vydrovské dolině u obce Čierny Balog prezentuje především unikátní a pro střední Slovensko poměrně typickou lesní železnici sloužící v minulosti především ke svážení dřeva. Je třeba ještě poznamenat v této souvislosti, že lesní úvratěvá železnice je součástí Muzea kysuckej dediny v Nové Bystrici - Vychylovke. Kromě ukázky techniky používané při těžbě a zpracování dřeva, je součástí skanzenu v Čiernom Balogu také milíř na pálení dřevěného uhlí.